

AVRUPA 'ÖTEKİ'Sİ

ÖZET

Avrupa Birliği'nin genişleme süreci ve bu sürece Türkiye'nin dahil olması, "Avrupa"nın kimliği ve sınırları üzerine ciddi tartışmalara kapı açmıştır. Kimlik tarihsel süreçte inşa edilen dinamik bir unsurdur. Bu noktada Türkiye'nin üyeliği, Avrupa'nın gerçekten laik ve çok kültürlü bir kimlik taşıyıp taşımadığının mihenk taşı olabilir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınması Avrupa'nın kültürel olarak güçlü ve özgüvenli olup olmadığının da göstergesi olacaktır.

ABSTRACT

European enlargement process and Turkey's accession has started serious discussions on European boundaries and identity. Identity is a dynamic element in the historical process. At this point, Turkish membership could be a factor in the analysis of European multi-cultural and secular structure. Turkey's acceptance shall be an effective indicator for Europe's perception on cultural stance.

GİRİŞ

Günümüz siyasetinin en önemli ve ayırdedici özelliklerinden biri çeşitli gruplarca ortaya atılan kimlik ve tanınma talepleri ve bunların yoğunluğudur.¹ Kimlik, Soğuk Savaş sonrası sosyal bilimlerin en popüler ve can alıcı konularından birini teşkil etmektedir.

"Avrupa'yı kurduk; şimdi sıra Avrupalıları yaratmaya geldi".² Bu söz, Avrupa'nın bugün karşı karşıya kaldığı çıkmazın en güzel ifadelerinden birisidir. Avrupa Birliği, uluslarüstü bir yapılanma olarak en temel üç entegrasyonu eşzamanlı olarak yaşamaktadır. Bunlar kültürel, siyasi ve ekonomik entegrasyonlardır. Uluslarüstü bir yapı için üçü de hayati öneme sahiptir. AB'nin siyasi ve ekonomik alanlarda olduğu gibi kültürel entegrasyonu açıklayan resmi bir yaklaşımı söz konusu değildir. Kimin kültürü resmi kültür olacaktır, kiminki ikincil kalacaktır? Hangi kültür kabul edilecek, hangisi gizlenecektir? Kimin tarihi hatırlanacak, kiminki unutulacaktır?

1856 Paris Anlaşması'nda gerçek anlamda modern Avrupa müesseselerinin ve sınırlarının temelleri atılmıştır. Türkiye de o kongrede Avrupa devleti olmuştur. AB üyesi olmasa da halen Avrupa devletidir. Türkiye'nin son olarak 17 Aralık 2004'te AB'ne katılım müzakerelerine başlaması kararıyla yeni bir döneme girdiği konusunda herkes hemfikir. Avrupa Birliği ile ilişkilerin bundan sonra Türkiye'nin hem dış politikasını hem iç politikasını birinci dereceden etkileyeceği açıktır. Ancak bu noktada üzerinde durulması gereken sorular şunlardır: Türkiye'nin Avrupa ile bundan sonraki ilişkileri tarihsel olarak günümüze kadar olan algılamının dışında mı gerçekleşecektir? Avrupa kül-

türü ve kimliği ile Türk kültürü ve kimliği entegre olabilecek midir? Yetmiş milyona yaklaşan nüfusu olan bir Müslüman ülke Avrupa oluşumunda nasıl "hazmedilecektir"? Yoksa aynı değerler siyasi anlamda bütünleşmekte olan Avrupa için bir zenginlik unsuru haline mi gelecektir? Bu çalışmada bu sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır.

1. Kimlik ve 'Öteki'

Türkçe'deki kimlik sözcüğünün İngilizce'de karşılığı 'identity' dir. Identity, mutlak aynılık, tam aynılık demektir ve yine İngilizce'deki 'self' ten yani kendilik/benlik sözcüğünün işaret ettiğinden ayrı bir bütünlüğe işaret eder. İngilizce'deki 'identity' sözcüğünün zihinde uyandırdığı kavram, Türkçe'deki özdeşlik sözcüğünün zihinde uyandırdığı kavrama daha yakın gibidir. Çünkü, kimlik sözcüğü tekil bir bütünlüğün varlığını çağrıştırırken, özdeşlik sözcüğü birbirinin aynı, aslında aynı olan iki bütünlüğün varlığını çağrıştırmaktadır. Önemli olan, bu iki entitenin en az tek bir ortak özelliği itibari ile tam olarak aynı olmalarıdır.³

En yalın tanımıyla kimlik, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların 'kimsiniz, kimlersiniz?' sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır. Kimliklerimizde bizi ötekilerden ayıran nitelik ve özelliklerden çok, bazılarıyla ortak olduğumuz değer ve ilişkilere yer ya da öncelik veririz. Kimliği üç başlıkta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, 'bireysel kimlik'; kişiyi ötekilerden ayırmak için kurumlarca verilmiş bireysel kimlikler, herkeste bulunan nüfuz cüzdani vb. İkincisi, 'kişisel kimlikler'; kişilerin üyesi bulunduğu kurum ve kuruluşlar, dernekler, kulüp ve okullarla gönüllü, duygusal veya mesleki ilişkilerini gösteren psikososyal veya

¹ David Miller, "Citizenship and National Identity", Cambridge Polity, 2000, s. 62

² F.H Burak Erdenir, "Avrupa Kimliği: Pan-Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe", Doktora tezi, Prof. Dr. Taner Timur (tez danışmanı), Ankara, 2003, s. 1

³ Nilgün Çelebi, "Kimlik ve Din", Türkoğan(ed.), Timaş Yayınları, İstanbul, 1997, s.74

kişisel kimliklerdir. Üçüncüsü, 'ulusal, kültürel kimlikler'ise kişinin ait olduğu toplumu, ülkeyi ve kültürünü ifade etmektedir.⁴

Kimliğin değişik tanımları yapılabilir. Tacar'a göre kimlik; bir özneyi tanımlamak için kullanılan öğelerin bütünüdür.⁵ Kimlik o özneyi diğerlerinden ayırır. Bir insanın kendine ait kimliği olduğu gibi bir ulusun da kendine ait bir kimliği vardır. Vatandaşlar, ait oldukları ulusun kimliği ile biçimlenirler ve kendilerini diğer ulusun fertlerinden ayırırlar. Her bireysel duyuş, düşünüş ve davranış temayülünde toplumsal, nesnel belirleyiciliğin izleri vardır. "Her fert toplumun çoğudur" sözü bu gerçeği ifade eder. Bundan dolayı, bireyler toplumsal rollerini yerine getirmekle yükümlüdürler ki, aksi durum toplumsal tepkilere yol açar. Burada tiplerin, isteklerin ve temayüllerin kodlanması söz konusudur. Bireyin karakter oluşumunda toplumsal norm ve davranış biçimlerinin yanı sıra geçmişin keşfedilerek yaşanılması etkin bir role sahiptir. Bu tarihsellik, ortak inanmışlık, birlikte yaşamışlık ve onunla yoğrulan ortak estetik, aynı dili kullanma ve edebiyat, sanat kurma, birlikte eğlenme ve hüzün, ayin ve tören ortaklıklarıdır. Başka bir ifadeyle insanların ortaklaşa oluşturdukları toplumsal hissediş ve davranışların tümü ortak kimliği, milli kimliği oluşturur. Burada aynı şeye ait olmak, onu yaratmak ve hissederek yaşamak vardır. Şuurlu veya şuursuz ortak davranış ve temayüller söz konusudur.⁶

Bir kimliğin oluşum süreci kaçınılmaz olarak 'öteki'nin yaratılmasına dayanmaktadır. S. Hall'un deyişi ile, "bir kimliğin kendisini inşa edebilmesi için, kimliğin ötekinin iğne deliğinden geçmesi gerekir".⁷ Bernard Williams, milli benliğin siyasi topluluklar arasındaki benzerliklerden değil, farklılıklardan kaynaklandığını vurgulamaktadır.⁸ Delanty'e göre 'öteki' olmadan kimlik tanımı yapılamaz.⁹ 'Her şey birbirinin zıddıyla var olur' şeklindeki diyalektik görüş, kimlik incelemelerinin çoğuna hakimdir.

Bir kimlik, toplumsal olarak kabul edilmiş bir dizi farklılıkla olan ilişkisi yoluyla oluşturulur. Bu farklılıklar onun varlığı için hayati önem taşır. Kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı 'öteki'liğe dönüştürür.¹⁰ Her kimlik, 'öteki' içselleştirilerek inşa edilir. Hemen bu başkası/öteki tehdit oluşturursa ya da tehdit olarak algılanırsa, işte o zaman onun rolü salt tanımlama işlevinin ötesinde kimliği kuvvetlendirme şeklinde cereyan eder. Aslında, dış tehdidin (başkasının) varlığının tehdide maruz kalan ya da tehdidi algılayan top-

lumsal birimin kendi kimliğini kuvvetlendirdiği fazlasıyla bilinen bir durumdur.¹¹ Kimliğin üyeleri, birbirlerine benzemekten çok, grubun dışındakilerle olan farklılıkları bakımından benzerlik taşırlar. Dolayısıyla, öteki kimliklerle ilişkiyi ortaya koyan *ötekileştirme* süreci kimliklerin ortaya çıkma sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Tarih süreci içinde Avrupa'nın değişik 'öteki'leri olmuştur. Bütün Ortaçağ boyunca Avrupa'nın 'öteki'si İslam'dır. On beşinci yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar genelde İslam, özelde Türkler (Osmanlı İmparatorluğu) Avrupa'nın etkili ötekisidir. Birbirleri ile hep mücadele içinde olan Avrupalılar Osmanlı'nın doğudaki varlığı ve baskısı sayesinde birlik ve bütünlük düşüncesine ve bilincine sahip olmuşlardır. Bütün kimliklerde görülen dış güçler sayesinde birlik ve bütünlük oluşturma süreci modern Avrupa'da Osmanlı ile gerçekleşmiştir.¹² Cornell'e göre Poitiers Savaşı'ndan Türkler'in Viyana bozgununa kadar geçen sürede Avrupa kimliği Türklerle savaşarak şekillenmiştir.¹³ Aslında Türklerin Avrupa için neden *öteki* olduğu sorusunun cevabı basittir. Öncelikle Türkler ayrı bir dini temsil etmekte idiler ve Avrupa siyasetinde etkili olan kilisenin ötekinin oluşumu açısından etkisi büyüktür. İkinci olarak; Osmanlı kurulduğundan beri batıya doğru genişlemek istemiştir. Bu da Batı için dehşet verici ve kabullenilemez bir durumdur. "Türkleri Avrupa'dan ebediyen atmak" söylemi de bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Hemen hemen tüm makrokimlikler, ulusal kimlikler ve dünya çapındaki dinsel sınıflandırmalar birleştirici olmaktan ziyade parçalayıcı, bölücüdür ve çoğu kez dış tehdit, dışarıyla farklılıklar gösterilerek içeride 'kurgulanmış bir kimlik' ve 'bir birlik' kurmaya çalışır. Tüm olumlama çabalarına karşın Avrupa Birliği ve kimliğinin oluşturulması da benzeri bir sürecin ürünüdür ve Birlik derinleştikçe bir kimliğe ve ideolojiye duyduğu ihtiyaç da artmaktadır. Avrupa Birliği fikrinin tarihteki ilk tohumları Türkleri Avrupa'dan atma amacına dayanıyordu. Doğrusu, bir çok defalar Osmanlı, Avrupa topluluğunun bir parçası olma niyetini belirtmişti. Özellikle 19. Yüzyıl bu yöndeki girişimlerle doludur. Hatta bu dönemde oluşan Batıcı elite göre Türkler Avrupa medeniyetinin tartışmasız bir parçasıdır. Örneğin Ziya Gökalp Türk'ü tanımlarken üç unsurun altını çizer: ırkı, dini ve Batı medeniyetine aidiyeti. Ancak Osmanlı'nın Avrupalı olma yönündeki tüm istekli girişimleri ve Avrupa siyasetindeki yoğun sekülerleşmeye karşın tüm girişimleri karşılıksız kaldı. Osmanlı'nın her reform denemesi onlarca eyaletin elden çıkma-

⁴ Bozkurt Güvenç; *Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 3-4

⁵ Pulat Tacar, *"Kültürel Haklar"*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996, s. 29.

⁶ Erol Güngör; *"Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik"*, Ötüken, İstanbul, 1992, s. 125

⁷ Stuart Hall, *"The Local and Global: Globalization and Ethnicity"*, Anthony D. King(ed.), Culture, Globalization and The World System, New York, Macmillian, s. 19-39

⁸ Christopher Çöker, *"Twilight of the West"*, Boulder, Westview Press, Colorado, 1998, s. 62-63

⁹ G. Delanty; *"Investing Europe: Idea, Identity, Reality"*, Macmillian Press, 1995, s.13-14

¹⁰ William E. Connolly; *"Kimlik ve Farklılık"*, Ferma Lekeşizalın (çev.) Ayrıntı yayınları, 1. baskı, İstanbul, 1995, s. 66

¹¹ A. Nuri Yurdusev; *"Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği"*, Türkiye ve Avrupa, Atilla Eralp(der.), İmge Kitabevi, 1. Basım, Ankara, 1997, s.21

¹² ibid. s. 63

¹³ Eric Cornell, *"Müslümanların Kutsal Roma İmparatorluğu"*, Avrasya Etüdüleri, C. 2, No.4, 1995-1996, s. 572-573

siyla, her seferinde biraz daha Avrupa dışına itilmeye sonuçlandı. Çünkü Avrupa, Yunan ve Roma medeniyetleri, kültür ve din olarak Hıristiyanlık, Reformasyon, Rönesans, Aydınlanma, Fransız ve Sanayi devrimlerinin ürettiği değerler üzerine kurulmuş olmasına rağmen bu değerleri bir araya getiren ve Avrupalıları bu değerler çevresinde birleştiren en önemli faktör dışsaldı. Barbar akınlarından, Arap, Osmanlı saldırılarına ve Demir Perde'ye kadar tarihsel olarak Avrupa'yı birleşmeye zorlayan şey hep dış baskı oldu. Buna rağmen tüm Soğuk Savaş boyunca Avrupa, Türkiye'ye karşı kimlik ve medeniyet bahanesini asgari düzeyde kullanmaya zen gösterdi. Bunun sebebi Avrupa'nın güvenlik ihtiyacı ve AT'nin ekonomik kimliğinin o sıralar medeniyet kimliğinden daha baskın olmasıdır. Ancak yeni dönemle beraber, Türklerin kimlik krizine ek olarak, Avrupa'nın da kimlik krizi sorun olarak ortaya ıktı. Dne kadar ekonomik ve siyasi gücüne ek olarak 'başkalarını dinlememe lüksü' sayesinde bu sorununu gizleyebilen Avrupa için Türkiye sorununun göründüğünden çok daha derin anlamlar içerdiği anlaşıldı.¹⁴ Kelimenin tam anlamıyla Avrupa, Türk gerçeğiyle bir kez daha başbaşa kaldı. Artık Türkiye-AB ilişkileri sadece bir nc ülkenin tam yeliği meselesi olmaktan çıkıp Avrupa'nın ne olup olmadığı noktasına doğru gitmektedir.

Kamuoyu ne düşünüyor sorusunu dikkate alarak olaya bakarsak elde edeceğimiz cevaplar öncelikli olarak her Avrupalı ulus için değişiktir. Sözgelimi kendilerine "başka kültüre ait birisinden söz edildiğinde aklınıza kim geliyor?" sorusu sorulan Almanların %40' ı, Hollandalıların %24'  'Türkler' demektedir. Burada Almanların kendi ülkelerinde çalışmakta olan milyonlarca Türk işçi nedeniyle bu denli yüksek oranda Türkleri işaret etmesi bir kenara, Hollandalıların %24' ünün yine Türkler'i başka bir kültür olarak kabul etmesi dikkat çekicidir. Nitekim başka bir ankette de Hollandalıların %43'  Türkiye'nin tam yeliğine karşı çıkmaktadır.¹⁵ Yani Avrupalıların 'Avrupalı' tanımına Avrupa kültür ve dininden olanlar giriyor. 'Onlara' 200 yıldır *Batılılaştığımızı* 80 yıldır *laikleştiğimizi* her fırsatta haykırıyoruz. Ama 'onlar' bize 'siz Türk ve Mslmansınız' demeye devam ediyorlar.

2. Avrupa ve Avrupalılık

Kültürel bir anlam taşımaya başlamadan önce Avrupa kelimesine ilk kez mitolojide yer verildiği, daha sonra coğrafi bir anlam yüklendiği anlaşılmaktadır. Yunan mitolojisinde Zeus'un açık olup Girit'e kaçırdığı Fenike Prensesi'nin ismi *Europa*'dır. Zeus kaçırmadan önce bugünkü Lübnan'da yaşayan *Europa*'nın, günümüz coğrafi sınırlandırması dikkate alındığında knkenleri itibari ile Asyalı olduğu görülmektedir. Delanty,

Avrupa kavramının doğudan ithal edildiğini, bu kavramı eski Yunan'a atfetmeye yönelik çabaların Avrupa kültürünün doğudaki köklerini inkar etmeyi amaçladığını ileri sürmüştür.¹⁶

Aslında 'Avrupa' her zaman bir hayal, bir ideal olmuştur. Asya'nın bu kendine özgü yarımadası hiçbir dönemde kendi coğrafi sınırlarını tam olarak izememiştir. Kimi zaman Kafkasları dahi Avrupa saymıştır, kimi zaman Balkanlar'a bile 'Avrupa' diyememiştir. Köklerini Akdeniz ve Ortadoğu medeniyetlerinden alan bu ideal, zamanla köklerini beğenmez olmuştur. Coğrafi keşifler, Reform, Rönesans, Fransız ve Endüstri Devrimleri ile kendisini 'dünyanın efendisi' veya 'öncüsü' sayan Avrupalı, aslında 'Avrupa nedir?', 'Avrupalı kimdir?' sorularının yanıtını dahi verebilmiş değildir. Bu soruların yanıtları bir kesinlikten çok, bir arayış olmuştur.¹⁷

Başlangıçta Avrupa yer olarak da kültür olarak da belirsizdi. Avrupa sözcüğü M. Ö VII. Yüzyılda ortaya ıktı. Eski Yunanlılar yaşadıkları bölgenin kuzeyindeki bilmedikleri bir yere bu adı verdiler. Roma, Akdeniz çevresine yayılarak onu bir i gl haline sokmuştu. Roma kültürü bu alanda bütünleşmişti. M.S VII. Yüzyıla değin bugünkü Avrupa'da barbar krallıklarının, kimisi Latinleşmiş, kimisi Cermentleşmişti, kimisine de Asyalı halkların kaosu egemen olmuştu. Burada bir Avrupalılık anlayışı yoktu.¹⁸

M.S 800'de kutsal Roma-Cermen İmparatoru ilan edilen Charlemagne, Batı Avrupa'yı büyük lde denetimi altına alırken, ilk kez Avrupalı olmayı bu bütünleşmeye ideolojik temel sağlamakta bir araç olarak kullanıyordu. Saray şairleri onu 'rex pater Europa' (Avrupa'nın ata kralı) diye vyorlardı. Ama onun ölümünden sonra Avrupa sözcüğü yeniden gündemden kalktı. Hıristiyanlık düşüncesi, Avrupa düşüncesini kendi içinde eritti. Bu dönemde Avrupa kültürü büyük lde Hıristiyanlıkla zdeştir. XIV. Yüzyıla değin Avrupa sözcüğü bir daha duyulmayacaktır.¹⁹

Dünyada XV. Yüzyıldan sonra bir takım değişmeler görülmeye başlanmaktadır. Bu değişimlerin görüldüğü coğrafiyanın adı: Avrupa'dır. Avrupa dünyanın geri kalan kısmından XVIII. Yüzyılda gerçekleştirdiği aydınlanma girişimiyle kopmaya başlamış ve XIX. Yüzyılın ortasında gerçekleştirdiği Sanayi Devrimi'yle birlikte bu kopuşu radikalleştirmiştir. Avrupa içinden geldiği kültüre kısa sürede yabancılaşmış ve onu yadsımiştır. Dünyadan kültürel ve zihinsel açıdan kopmuş bir Avrupa'nın farklı kültür ve zihniyetten söz etmesi kolaylaşmıştır. Bu kopuşu gerçekleştirmiş olan tüm ülkeler diğerleriyle aynı kaba konulmayı reddetmiştir. Kendilerini gelişmiş, üstün toplumlar olarak tanımla-

¹⁴www.metu.edu.tr/home/wwwstrat/gruplar/ yazarlar/arastirmalar/nihatkarademir8.htm - 31k, 23 şubat 2005

¹⁵ Bülent Kaya, "Avrupa Entegrasyon Modelleri", Birikim, No. 128, Aralık 1999, s. 59

¹⁶ Delanty; *op.cit.*, s. 17-18

¹⁷ Sedat Laçiner-Mehmet zcan- İhsan Bal, "Türkiyeli Avrupa", Hayat yayınları, İstanbul, 2004, s. 11

¹⁸ Edgar Morin; "Avrupa'yı Düşünmek", AFA yayınları, 1988, s. 33-34

¹⁹ İhan Tekeli-Selim İlkin; "Türkiye Ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devletini Aşma abasındaki Avrupa'nın Türkiye'ye Yaklaşımı", mit Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 37

yanlar karşılaştırmaları daha çok kendi aralarında yapmışlar ve genellemeye başvurduklarında ölçüt, norm ve değerlerin kendilerine uygun olanlarından yola çıkmışlardır. 'Ötekilerin' kültürü onlarınkine benzemediği için önceleri bir kültür olarak bile görülmemiştir. Ötekilerin kültürünün varlığını onaylayabilmek için uzun bir zaman diliminin geçmesi gerekmiştir. Günümüzde ötekinin kültürünü kerhen kabul eden bir zihniyet gizli saklı üstünlüğünü savunmayı sürdürmeye çalışmaktadır.²⁰

Kimliğin doğasında varolan dış güçler sayesinde birlik ve bütünlük oluşturma süreci modern Avrupa'da Osmanlı ile gerçekleşmiştir. Avrupa'nın bütünlüğü hep Doğu sınırına yönelik olarak oluşturulmuştur. Rönesans'dan itibaren Kant'a kadar, Rousseau dahil, Avrupa Birliği ve evrensel barış projeleri öne süren bütün yazarlar bu birlik ve barışı hep Türk tehdidi ile temellendirmişlerdir.²¹ Tarihsel olarak orta çağ ve kilise bu kimliğin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu kimliği yaratan tarihsel öğeler başlangıçta Orta Asya kökenli halkların (Türkler ve Moğollar) yaptığı akınların Avrupalı'nın hafızasında barbar saldırılar olarak yer almasıdır. Daha sonra Müslüman Türklerin İslam saldırıları ve yayılmasına tepki olarak Avrupalıların gösterdiği ortak direnç neticesinde kültürel referansını Hıristiyanlıktan alan Avrupalılık bilinci doğmuştur.²² Avrupa kimliğinin bir anlamda kurucu ögesi, birleştirici unsur olarak Türk karşıtlığı merkezi bir önem işgal etmiştir. Burada önemli olan nokta, 'öteki'nin son derece negatif tanımlanmasıdır.

3. Avrupa'nın Kimlik Unsurları

3.1. Coğrafya unsuru

Avrupa kimliğinin temel alabileceği bir unsur olarak Avrupa'nın **coğrafi** tanımı gösterilmektedir. Urallardan Atlantik'e kadar ciddi anlamda coğrafi engeller olmaksızın, kuzey, batı ve hatta Akdeniz'le çekilmiş güney sınırı belirgin bir Avrupa ülkesinden söz etmek mümkündür. Büyük Petro'dan bu yana tanım olarak Avrupa'nın doğuda Urallara kadar uzandığı genel olarak kabul görse de, kesin bir doğal sınırın yokluğu, doğu sınırını tarih boyunca sorunlu bir hale getirmiştir.

Tarih ve coğrafya'nın "gerçekleri", kendini doğrulama psikolojisinden neşet etmiştir ve bu da şaşırtıcı değildir. Çünkü tarih ve coğrafya benzer şekilde, sosyal olarak oluşturulmuş fenomenlerdir. Genelde aday ülkelerin, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çok büyük bir kısmı, kendilerinin, doğuda Avrupalı olarak sayılabilecek son ülke olduklarını iddia ederler. Bunların ortak özelliği; bu ülke tebası Avrupalı, ancak doğudaki 'diğer' ülke Avrupalı değildir. Bunun en orijinal örneği ise

, Metternich'in "Avrupa, Ringtsyrasse'den başlar" esprisidir. Çek milli kimliği, bir "öteki" olarak Slovakya'ya dayanır. Avrupalı/Asyalı ikilemi, bu iki millet arasında sürekli sınır çizmeyi gerekli kılmıştır. Slovenya'nın söylemi, kendi "Avrupalılığı"nın altını çizirken Hırvatların "Balkan" karakterini belirtir. Hırvatistan da, kendisinin Avrupa'da olduğunu söylerken, Sırp'ların kesinlikle Avrupa dışında olduğunu vurgular. Sırp'lar kendilerinin, Rusya ve Yunanistan gibi Ortodoks Hıristiyan ülkelerinin Avrupalı olduğunun altını çizirken, ısrarlı bir şekilde "Müslüman" atfı yapılan Bosna, Avrupalı değildir.²³ Topraklarının %95'i Asya'da olan Türkiye '*Avrupa mıdır, değil midir*' diye tartışılırken Kıbrıs'ın Avrupa olduğuna karar verip üye ülke yapabilmektedirler.

3.2. Din unsuru

Avrupa kimliğinin belkemiğini oluşturan bir unsur da aslında Ortadoğu kökenli olan **Hıristiyanlık** ve onun temsil ettiği değerlerdir. Hıristiyanlık, Avrupa kimliğinin klasik tanımındaki ağırlığını ve etkisini Aydınlanma ile yitirmişse de Avrupalılar için Hıristiyanlık bağı hiçbir zaman kopmamıştır.

Görünüşte birçok batılı hiç 'Hıristiyan' değildir, dini törenlerle ilgisi yoktur. Kiliseyi sevmez, papazları sevmez, kiliseye bağlılığı yoktur v.s. ama önemli olan bu değil, batılı bir Hıristiyan'dır, belirli bir dünyası vardır ve bu insan belirli bir müessesenin etrafındaki ağla oluşturulmuş belirli tiptir. Kilise ve ona bağlı eğitim kurumlarının oluşturduğu dünya görüşü değişse bile, o kilise eğitiminin getirdiği referans noktaları daha uzun ömürlüdür. Yani fert kendini hiçbir şekilde Hıristiyan olmayan biri dahi hissedebilir ama bir takım referans noktaları, bilinç ve muhakemesini temellendiren ana öğeler Hıristiyan medeniyetine aittir. "*Batı demek Hıristiyan-Helen uygarlıktır*" sloganını size kiliseden çıkmayan bir sofı gibi, Komünist Parti üyesi de tekrarlayabilir.²⁴

Her toplumun bir eğitim tarzı vardır. O eğitim tarzıyla bir insan yaratılır. Bir Fransız, bir Alman şekillendirilir bir vatandaş tipi yaratılır ve o insan yaratılırken de belirli şeyler verilir. Sonradan o insanların yorumlarında dünyaya bakışlarında farklılık olabilir. Herkes inançlı Hıristiyan veya muhafazakar olmayabilir; fakat ister istemez bazı bakış açıları ve sözlerin biçimleri herkes için aynıdır. Batı kültüründe bu unsur çok önemlidir. Bir insan az okumuştur, çok okumuştur, monarşisttir veya komünisttir, ateisttir, çok dindardır veya şüphelidir, aristokrattır, işçidir v.s mühim değildir. Bu insanların belirgin bir belkemiği vardır. Önemli olan budur. Bir kültür bunu yaratır. Aslında her toplumda da böyledir; fakat ne yazık ki bazı toplumların bu bel kemiği kırılmıştır ve insanını yetiştirirken verebileceği ortak

²⁰ Oğuz Adanır; "*Doğu Batı*", Mayıs, Haziran, Temmuz 2003, sayı:23, s. 32

²¹ Yurdusev, *op. cit.*, s. 63

²² Çetin Güney; *Avrupa Kültürüyle AB idealinin İmkansız Birlikteliği*", http://www.avsam.org/analizler/analizler/23_analiz.htm, 24 Şubat 2005

²³ Iver B. Neumann, "*Avrupa Kimliği, AB Genişlemesi ve Entegrasyon/Dışlama Bağintısı*", Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel, C. 5, sayı.4, Kış 1999, s. 14

²⁴ İlber Ortaylı; "*Avrupa Siyasi Birliği ve Avrupalılar*", Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye Semineri (23-27 Mart 1998), T.C Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 1999, s.56

normların pek fazla geçerliliği yoktur. Batılı yüzyıllardır birbiriyle kavga da etmiştir, kendi içinde katliamlar da yapmıştır. Birbirlerini yok etmesi sorununa rağmen bir batılı insan tipi vardır ve bu hakikaten bizim zannettiğimizden daha güçlü çizgilere sahiptir. Batılının bünyesinde bir Germanik karakter vardır. Fransız ve Alman'ın ortak karakteri başkadır ama bu iki tipin de çağdaş kültürü İtalya'da oluşmuştur ve bu çizgiler Slav dünyasına kadar ulaşmıştır.²⁵

Bu anlamda bir Müslüman dünyası yoktur. Böyle bir dünya tarih ve coğrafya olarak objektif şartları ile bizi oluşsa da, bu asırda Müslüman insan tipi mevcut değildir. Bugün aslında Müslüman denen insanı da tarif etmeye kalktığımızda belkemiğinin İslam olduğunu söyleyemeyiz. Müslüman dediğimiz insan, inancı olan ve ibadet eden bir Müslüman değildir sadece. Bu bir kültür tipi olmalıdır. Böyle Müslüman olan bir kültürel tipin kaçınılmaz olarak inancı zayıf olanı da olur. Müslüman denen kişinin belirli bir dünya görüşü de olmayabilir. Ama tarih, coğrafya bilgisi (yani zaman ve mekan referansları) ve yaşam kalıpları ile hepsi aynı eğitimin içinden çıkmış insanlar olmalıdır. Böyle batılı vardır, ama böyle doğulu yoktur. Batıda iyi Hıristiyan olmasa da Hıristiyan diye bir tiplere vardır. Doğuda da böyle bir tip olması gerekirken, bu yoktur. Toplum olarak kimliğini geniş coğrafyada ve belirli geniş bir zamanda yani tarihte demir atma noktalarıyla tespit etmeden nasıl tarif edeceksiniz? Kimliğin tarifi bir yerde geleceğini planlamak, kendini yeniden üretmek demektir. Yani yeni nesillere ne devredeceğinizi bilebilmektir. İslam dünyası, kendini tarif etmiş, kimliğini ortaya koymuş ve bu kimliği de irfan yoluyla yeni nesillere aktarmayı bilmeyen bir kültüre sahiptir. Bundan dolayı karşımızda bir Hıristiyan alemi vardır; ama Müslüman aleminden bahsetmek mümkün değildir.²⁶

Hıristiyanlığın kimliksel anlamda en zayıf yanı, katı bir kültürel unsur olarak tarih boyunca sürekli bir ötekileştirme ve düşmanlık üzerinde kurulmuş olmasıdır. Avrupa'nın tarih boyunca en önemli ötekisi olarak beliren Türkler, Museviler ve Slavların dinsel unsurlar nedeniyle tehdit olarak algılandıkları bilinmektedir. Dolayısıyla, Hıristiyanlığın dayandığı Avrupa kimliği dışlama, düşmanlık ve hatta şiddetle şekillenen bir kimliktir. Nitekim, bu dışlama günümüze kadar ulaşmış ve Avrupa'nın en ciddi ötekisi yine din temelinde seçilen Müslümanlar olmuştur.²⁷ Kilisenin Türkler'e karşı vaazları (*missa contra turcas*) uzun yıllar boyunca Avrupalı insanların bilincini Türkler'e karşı uyanık tutmuştur.²⁸

Hıristiyanlığın simgelerini AB'nin gök mavi zemin üzerinde altın rengindeki 12 adet yıldızın yer aldığı

²⁵ ibid., s. 51-52

²⁶ idem

²⁷ Erdenir, *op. cit.*, s. 119

²⁸ Marget Spohn; "*Her Şey Türk İşi*", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 30

²⁹ T. Bainbridge; "*The Penguin Companion to European Union*", Penguin Books, 1998, s. 211

³⁰ Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, Beta Yay., İstanbul, 1994, s. 99

³¹ ibid., s. 100

³² Erdenir, *op. cit.*, s. 4-5

³³ ibid., s. 141-142

bayrak ve amblemde de görüyoruz. Bainbridge, İncil'in son cüzüne atıfta bulunarak, oniki adet yıldızın oluşturduğu dairenin Kutsal Meryem'in haresini temsil eden bir Hıristiyanlık simgesi olduğunu ve Türkiye'nin bunun farkında olmadığını belirtmektedir.²⁹

3.3. Kültür Unsuru

Kimliğin temel unsurlarından birisi de **kültürdür**. Kültür hakkında Taylor'un verdiği ünlü tarif şudur: "*Bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve adetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşmuş karmaşık bütün*". Bu tarife göre sosyal örgütlenme ve sosyal kurumlar da kültürün içindedir. Tarif daha basit ifade edilecek olursa kültür sosyal bakımdan öğrenilen ve bir toplumun bireyleri tarafından bölüşülen bir şeydir. Kültür, tavır ve eylemlerin, örneklerin öğrenilmesi ve öğretilmesi yolu ile varlığını korur.³⁰ Kültür, öğrenilen tavır ve harekettir. İnsan eğer belli tarzda hareket ediyorsa bunun nedeni, belirli bir kültür geleneği içerisinde doğmuş ve yetiştirilmiş olmasıdır.³¹

Avrupa bütünleşme hareketinin kurucularından Jean Monnet'e atfedilen şu sözler de kültürün önemini göstermektedir: "*Tümüyle yeniden yapabilecek olsaydık, bu defa kültürden başlardık*". Avrupa Birliği de kültürü dikkate alan politikalara yönelmiş, resmi bir kimlik ve kültür inşa sürecine girişmiştir. Ancak kültürel politikaların, teknik alandaki düzenlemeler kadar kolay ve çabuk sonuç veremeyeceği açıktı. Bunun da ötesinde, kültürel bütünleşmenin Avrupa çapında gerçekleşmesinin ne ölçüde mümkün olacağı da bilinmemekteydi. Bu belirsizlik esasında, Avrupa tanımının belirsizliğinden, diğer bir deyişle Avrupa'nın ortak paydasını oluşturabilecek unsurların belirsizliğinden kaynaklanmaktadır.³²

Pieterse, Avrupa kimliğinin iki temel boyutu olduğunu vurgulamaktadır: Hıristiyanlık ve Aydınlanma. Rougment ise, dini doktrinler, felsefi düşünce, aklın ortaya çıkardığı bilim ve teknoloji, güzel sanatlar, toplumsal hayat ve kurumların hep birlikte Avrupa kültürünü oluşturduğunu ifade ederek, Avrupa kimliğinin sadece katı kültürel unsurları değil, Aydınlanmanın getirdiği esnek değerleri de kapsadığını vurgulamaktadır. T.S Eliot, kültür için ağaç benzetmesi yaparak, nasıl bir ağaç inşa edilemiyorsa, onun büyüyüp, olgunlaşması için bakıma ve zamana ihtiyaç varsa, kültürün de yavaş yavaş ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Eliot, kültürel bir organizmanın var olduğunu, siyasi örgütlenmenin bu bütünlük üzerine inşa edilebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla, kültürel mirasın bir kenara atılması durumunda siyasi veya ekonomik hiçbir örgütlenme Avrupa temelinde gerçekleşmeyecektir.³³

Montesqueiu, *Kanunların Ruhü* adlı eserinde yaptığı bir sınıflama ile hem Türkleri hem de Rusları Avrupalı olmayanlar olarak tanımlar. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Montesqueiu'nun her ikisini de din veya mezhep farklılığı nedeniyle Avrupalı olmamakla ilan etmiş olması değildir. Montesqueiu yaptığı ayırmada tarih ve moral değerleri ayırt edici birer ölçü olarak kabul etmiştir.³⁴

Evet, *Avrupa Hıristiyanlık kültürü üzerine kuruludur*. Ama, aynı zamanda Avrupa Türkiye'yi Avrupa kültüründen görmemektedir. Hıristiyan Rusya da en azından Türkiye kadar Avrupa'dan dışlanmaktadır. Demek ki, ana unsur tamamen din değildir. Önemli nedenlerden biri, Avrupa'nın kuvvetli şark imparatorluklarını, eski imparatorlukları içine almaya hazırlıklı olmamasıdır.

Türk kültürü ile Batı kültürü evrimi arasındaki en önemli fark, Batı kültürünün toplumsal, siyasi ve idari çözümlerini de birlikte yapmış ve yapısal evrimini büyük ölçüde iktisadi çözümlerine dayandırmış olmasıdır. Dolayısıyla, Batı'nın toplumsal örgütlenmesinde eğitim, çalışma hayatı, idare, siyaset, dış politika ve hatta ordular öncelikle ekonomik gereklerin yerine getirilmesi açısından düzenlenmiştir. Türk kültürü ise, sosyal, siyasi, idari çözümlerini ortak bir kültür tabanına oturtturarak ve çağa çözümler sunarak evrimini sürdürmüştür. Özellikle, çok uluslu, çok kültürlü yapılar idaresinde bugünün dünyasına çözüm sunacak evrensel ilke ve yöntemler mevcuttur. Diğer yandan, Türkler iktisadi çözümlerini yaşadığı coğrafyaların özelliklerine göre şekillendirmiş, tarıma ve dışarıdan kaynak aktarımına bağlı temel yapısını fazla değiştirmemiştir. Bu nedenle çeşitli hayat tarzları ve kültür sentezleri çıkarmış olan Türk kültürünün Osmanlı döneminde geliştirdiği yerleşikliğe dayalı iktisadi çözümler bile yine büyük ölçüde tarım, hizmete dayalı ekonomi ve dışardan ganimet sağlama esasına dayanıyordu. Sonuçta, son iki yüz yılda batıda gelişen Pazar ekonomisi ile başa çıkmakta güçlük çekilmiştir.³⁵

3.4. Mit Unsuru

Kimliğin oluşmasında diğer bir unsur da **mitlerdir**. Mit; toplulukların kendi varlıklarının, ahlak ve değer sistemlerinin temelini kurma ve karar verme yollarından biridir. Bu anlamda mit, sözlü olarak oluşturulmuş ve toplumun kendisiyle ilgili olan bir inançlar bütünüdür. Temel olarak mit, tarihsel olarak geçerliliği olan doğrularla ilgili değil, algılarla ve topluluğun bazı önerileri "normal" ve "doğal", diğerlerini ters ve yabancı olarak tanımladığı, adetlerle (alışkanlıklarla) ilgilidir. Mit, entellektüel ve kavramsal bir tekel oluşturur, ve

bu tekel içinde dünyayı oluşturmaya ve dünya görüşlerini tanımlamaya çalışır. Topluluğun bir topluluk olarak varolabilmesi için bu tekel hayatidir ve o topluluğun her üyesi olan birey bu miti açık bir şekilde kabul etmelidir. Burada mitin yalan ve aldatmayla eş anlamlı olmadığına dikkat etmek gerekir. Bir topluluğun üyeleri kabul ettikleri mitin tamamen doğru olmadığına da farkında olabilirler ama önemli olan mittir, onun tarihsel bir kayıt olarak doğru olması değil.³⁶

Aynı şekilde, mit kimlik transfer aracı da olabilir.³⁷ Etnik açıdan bölünmüş toplumlarda eğer ayrılıklar arasında grupları bir araya getiren mitler yoksa, mitlerin kullanımı bu ayrılığı artırır. Etnik kökeni aşan vatandaşlık mitlerini kavramlaştırmak mümkündür, İsveç kimliği buna çok güzel bir örnek teşkil eder ancak bu örnekler az görülür. Etnisiteyi belirleyici olarak kullanmak ve etnik yabancıları dışlamak yada onları olumsuz anlamda "diğerleri" olarak adlandırmak daha kolaydır ve bu konuda değişiklik yapılması gerekmektedir. Bu tür ilişkilerin sonucu mitlerin etnik grup içindeki toplu mevcudiyetlerinin üzerinde durulması ve dışardakilere karşı daha kesin sınırların çizilmesidir.³⁸

Bu yüzden mit kültürel çoğalmadaki bir kaç önemli araçtan biridir.³⁹ Standardizasyon ve bilgi depolama aracı olarak görev yapar. Topluluğun üyeleri için aynı dünya görüşünde ve aynı kafa yapısında olduklarının farkına varmalarını sağlar. Mitler sayesinde, topluluk içinde ve diğer topluluklar hususunda da sınırlar oluşturulur. Aynı miti paylaşmayanlar açık bir şekilde kabul edilmez. Bütün topluluklar bu tarz bir sınırı kabul ederler. Bu şekilde mit topluluk kurallarının ve sınırlarının yaratılmasında kilit role sahiptir. Bu tartışmanın özünde mitin, tutarlılığının oluşmasında, açık ve mantıklı görünen düşünce dünyasında, söylevlerin durumunda ve genelde kaos içinden bir evren oluşturmakta büyük öneme sahip olduğu düşüncesi vardır.⁴⁰

Avrupa'nın halkları için derin bir anlam ifade edip, onları birleştirebilecek ortak bir geçmişten bahsetmek güçtür. Smith, tarihsel unsurlardan yoksun Avrupa kimliğinin önündeki bu çıkmazı gözler önüne sermektedir: "*Bir tarafta, kimliğin ortaya çıkışı için uygun olmayan tarihsel mitler ve anılar, diğer tarafta sadece siyasi irade ve ekonomik çıkarlarla bir arada tutturulmaya çalışılan 'belleksiz' bir bilimsel kültür*"⁴¹

Kimliğin ortaya çıkışına ilişkin özcü ve yapısalçı yaklaşım özellikle milliyetçilik literatüründe kendilerini göstermektedir. Özcü yaklaşımda ulusal kimlik, tarihin derinliklerinden gelen unsurlara dayandırıldığından, modernleşme sürecinin etkisi pek fazla dikkate alınmamaktadır. Smith, ulusal kimliği teşkil eden unsurları sayarken modernite öncesi, etnik öze vurgu

³⁴ Marget Spohn, "*Her Şey Türk İşi*", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 444

³⁵ İlhan Dülger, "*Sosyo-Kültürel Yapı Farklılıkları Açısından Türkiye'nin AB Konusundaki Harekat Alanı*", ATAUM, Ankara, Kasım-2000, s. 17-18

³⁶ George Schöpflin, "*Nations, Identity, Power*", Hurst and Company, London, 2000, s. 79-80

³⁷ Umut Özkırımlı, "*Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*", Sarmal Yayınevi, 1999, s. 8

³⁸ Schöpflin, *op. cit.*, s. 85-86

³⁹ Pierre Bourdieu, "*The Field of Cultural Production*" Cambridge: Polity, 1993, s. 18

⁴⁰ Schöpflin; *op. cit.*, s. 87

⁴¹ A. Smith, "*National Identity and the Idea of European Unity*", International Affairs, Vol. 68, No: 1, s. 74, Erdenir, *op. cit.*, s. 122-123

yapmakta, anıları, simgeleri, mitleri ve gelenekleriyle, temelinde etnik bir topluluk bulunduran grupların ulusa dönüşme olasılıklarının bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşe göre, kan bağına ve kültürel unsurlara dayalı etnik topluluklara mekansal, yasal, idari boyut kazandırılmasıyla uluslar ortaya çıkmış, bununla birlikte kültürel mitlerle ve etnik anılarla bağlantı kopartılmamıştır. Dolayısıyla modernleşme süreci zaten var olan etnik-kültürel unsurları harekete geçirmekten başka bir şey yapmamıştır. Connor da ulusu kendi bilincine varmış etnik grup olarak nitelendirmektedir. Nitekim, Avrupa'daki bir çok ulusal kimlik de etnik özün anıları, mitleri, simgeleri ve değerleri üzerinde yükselerek bugünkü konumlarına ulaşmışlardır. Smith, ulusal kimliklerin inşa edildiği iddia edilen Slovak, Fin ve İsrail ulusal kimliklerinin dahi etnik bir öze dayandıklarını ileri sürmektedir.⁴²

3.5 Dil Unsuru

Kimliğin oluşumda diğer bir unsur da **dildir**. Weber'e göre; ortak bir dil, bir milletin ayrılmaz bir unsurudur; "Dilin önemi; devletin, toplumun ve kültürün demokratikleşmesiyle birlikte zorunlu olarak artmaktadır. Her şeyden önce dil ve onun üzerinde yükselen edebiyat, o kültüre katılmaya doğru yükselen kitlelerce ulaşılabilen ilk ve tek kültürel değerdir."⁴³

Ulusal kimliklerin en temel unsuru olan dilin Avrupa için bütünleştirici bir unsur olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Avrupa'da günümüzde kullanılan dillerin çoğu Hint-Avrupa dil ailesine mensup olmakla beraber, buna istisna olan Baskça, Estonca, Fince ve Macarca gibi farklı dil ailelerine mensup dillerin varlığının yanı sıra, aynı dil ailesine mensup olmalarına rağmen Latin, Germanik ve Slav alt-dil kategorileri arasında önemli dilbilimsel farklılıklar olduğunu unutmamak gerekir. Avrupa'da farklı uluslarca, farklı dillerin kullanılıyor olması ve ortak bir Avrupa dilinin eksikliği, bir çok yazar tarafından Avrupa'nın kültürel bütünleşmesinin önündeki en ciddi engel olarak gösterilmektedir.⁴⁴

4. Türkiye'nin Farklı Kültür Kaynağı.

Türkiye kültürel bakımdan, dünyada benzeri pek kolay bulunamayacak bazı özelliklere sahiptir. Türkiye'nin bugünkü kültürel birikimi iki farklı kaynaktan gelir:⁴⁵

Birinci olarak, Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir mirasçısı, hem de onu yönetmiş olan bir mirasçısıdır. Bu özelliğiyle, İslam Dünyası'nın da bir üyesidir. Kültürel dokusunun temelinde yüzyıllardan beri süzülüp gelen gelenek ve görenek biçimindeki *İslami değerler* vardır.

İkinci olarak, Türkiye, *Atatürk Devrimleri* ile bir çağdaşlaşma atılımı yaşamış ve bu süreç içinde, batılı değerler başta olmak üzere, çağdaş dünyanın kültürel değerlerini, Osmanlı Mirası üzerine *aşlanmış* bir ülkedir.

Türkiye'nin bu iki özelliği birarada ona, bugünkü dünyada başka bir eşi olmayan "**Laik ve Demokratik, Sosyal Hukuk Devleti**" modelini Anayasasında kabul etmiş bir *İslam toplumu* özelliği kazandırmıştır. Dolayısıyla, Türkiye, bir yandan tarihten gelen özellikleriyle bir İslam toplumunun kültürel niteliklerini, öte yandan Atatürk Devrimleri ile, bunların üzerine aşılanmış çağdaş kültürel öğeleri taşıyan bir toplumdur. Bu özellikleriyle, gerek siyasal yapı, gerekse kültürel yapı açısından şu anda dünyada başka bir benzeri yoktur.

Diğer Farklılık İse: *Türkiye Endüstrileşme ile Değil, Bağımsızlık Savaşı ile Kurulmuştur.*⁴⁶ Bilindiği gibi bugünkü Batı Avrupa ülkelerinin tüm yapıları, Hıristiyan kültürünün üzerine endüstrileşme devriminin gelmesiyle biçimlenmiş toplumlardan oluşur. Endüstri devrimi, bu ülkeleri, Orta Çağın din-tarım imparatorluğu yapılarından, çağdaş demokratik, endüstriyel, kentsel laik, ulus devlet yapılarına dönüştürmüştür.

İşte tam bu noktada, Türkiye'nin doğal bir endüstrileşme süreci sonunda ortaya çıkan bir siyasal ve kültürel yapıya sahip olmadığı anımsanmalıdır.

Tam tersine, Türkiye endüstrileşemediği için çökmüş ve yokolmuş bir imparatorluğun, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak, bir *Kurtuluş Savaşı* ile kurulmuştur. Yani bugünkü Türkiye'nin temellerinde endüstri devrimi değil, bir "Kurtuluş Savaşı" yatmaktadır.

Bu niteliği ile Türkiye, endüstrileşmesinin ve onun getirdiği kentleşme ve demokratikleşme süreçlerinin tam anlamıyla egemen olduğu bir kültürel yapıya değil, bir din-tarım imparatorluğundan çağdaş bir demokratik endüstriyel toplum yapısına geçmeyi hedefleyen devrimlerle biçimlendirilmeye çalışılan ve kimi zaman geri dönüşlerden etkilenerek, eski feodal kalıntılarının bir bölümünü siyasal ve kültürel yapısında hala devam ettiren bir kültüre sahiptir.

Sonuç olarak, Batı'da demokrasiyi geliştiren çağdaş sınıfsal değişim, Türkiye'de henüz tamamlanmamıştır. Laikliğe ve demokrasiye sahip çıkan bir sermaye sınıfı ile, laikliği ve demokratikliği içine sindirmiş ve böyle bir düzen için mücadele etmiş bir işçi sınıfı henüz Türkiye'nin toplumsal ve kültürel yapısında tam anlamıyla egemen olamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, Batı dünyasının Osmanlı Devleti'ni yıkması karşısında kendi doğal sosyo-kültürel

⁴² Erdenir, *op. cit.*, s. 56-57

⁴³ Montserrat Guibernau, "Milliyetçilikler", (Çev. Neşe N. Domaniç), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1996, s.41

⁴⁴ F.H Burak Erdenir, "Avrupa Kimliği: Pan-Milliyetçilikten Post Milliyetçillige", Doktora tezi, Prof. Dr. Taner Timur (tez danışmanı), Ankara, 2003, s. 114

⁴⁵ Emre Kongar; "Türkiye'nin Kültürel Öz-Anlayışı: Avrupa Birliği İçin Bir Zenginlik", www.kongar.org/makaleler/ Turkiye_nin_Kulturele_Oz-Anlayisi.php - 16k, 2 Mart 2005

⁴⁶ Kongar, www.kongar.org/makaleler/ Turkiye_nin_Kulturele_Oz-Anlayisi.php - 16k

evrimi ile değil, Osmanlı aydınlarının tartışmalarının sonuçları, önder Mustafa Kemal'in geçmişi, çevresi, birikimi, sonucu ortaya çıkan bir tasarımla oluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş modeli batı dünyasına bir cevaptır. Bu nedenle, Türk aydını hem batıcı olmuş, hem batıya şüpheyle baka gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin tarihten göçme sebepleri olan serbest piyasa düzenini işletme, teknoloji hakimiyeti, demokratik milli devlet örgütlenmesi konularında Türkiye halen dönüşüm sürecinin yarısında bulunmaktadır. Genellikle, tepeden biçimlendirilen Türkiye Cumhuriyeti aşırı merkezileşmeye saplanmıştır. Sistem, özellikle ekonomik açılım vermekte zorlanmaktadır. Pazar hakimiyeti anlayışı hiçbir kesimde halen tesis edilebilmiş değildir.⁴⁷

5. AB Sürecinde Ulusal Kimlik

Avrupa Birliği içinde ulusal kimlik, kaçınılmaz olarak çoğul olacaktır. AB üyesi devletlerin yurttaşlarının, bir üst kimlik olarak Avrupalılığı, bir yakın tarih kimliği olarak ulus-devlet kimlikleri, bir de alt kimlik olarak yerel-kültürel kimlikleri olacaktır. Bazı durumlarda, örneğin bir Alman için tarihi kimlik ve kültürel kimlik neredeyse bütünüyle örtüşen, bir tek kimlik olarak tezahür edebilecektir. Buna karşılık bir İskoç veya Katalanyalıda, herhalde aradaki orta kimlik, ulus-devlet kimliği geri plânda kalıp, alt ve üst kimliklerin öne çıktığını göreceğiz. Avrupa'da ulusal kimliğin herkes için geçerli bir tanımını yapmak mümkün değildir. Tek uluslulardan çok ulusluluna, merkezi-üniter siyasal yapıdan federal yapıya birçok farklı oluşumun bulunduğu Avrupa Birliği içinde, çözüm kaçınılmaz olarak, farklılıkların beraberliği üzerine inşa edilecektir. Bu ise tek tip bir "ulus" tanımını mümkün kılmamaktadır.⁴⁸ AB yeni bir oluşum olabilir, ama Avrupa halkı 'eski' dir.

Bugün Avrupa Birliği jargonunda, ulus ("nation") kavramı, var olan devletlerin temsil ettiği kabul edilen tekil ulusları belirtiyor. Örneğin İsveç ulusu, İspanyol ulusu veya Alman ulusu gibi. Kimlikler konusunda ise daha fazla öne çıkan kavram, halklardır. Örneğin "azınlık dillerinin" korunması için önlem alınırken, bunları konuşanlar ulus kavramından daha çok halk kavramıyla anılıyorlar. "Korsika ulusu" veya "Bask ulusu" yerine, Korsika halkı veya Bask halkı tabirleri kullanılıyor. Bunun nedeni sadece egemen ulus-devletlerin ulusal politikalarına engellemeye kaygısı değildir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin uluslar federasyonu gibi algılanıp, ulusal temelde yeni devletler kurulması taleplerinin önünü kesmek için de, birliğin aynı zamanda Avrupa halklarının birliği olduğu imajının güçlü kalmasına özen gösteriliyor. Dolayısıyla ulusal kimliğin, birçok örnekte, ulus-devlet kimlikleri ve yerel kimlikler arasında sıkıştığını söyleyebiliriz. Ne Korsikalı, ne Bröton, ne de Bask veya Alsace'li olan bir Fransız için ulusal kimliğiyle yerel-kültürel

kimliği arasında bir çatışma söz konusu değil elbette. Ama bir Sardunyalı İtalyan için böyle bir gerginlik olacaktır.⁴⁹

AB politikaları ve stratejilerinde belirsizliği koruyan iki alan bulunmaktadır ki bunlar Türkiye için hayati önemdedir. Birincisi, AB'de siyasal bütünleşme bir politika olarak belli olmasına karşılık siyasal bütünleşme stratejisi belli değildir. Farklı kültürlerin bütünleşmesi ile ilgili olarak ise, ne politika, ne de strateji belirlidir.⁵⁰

Kişilik ve karakter tanımında özellikler önemliyken, kimlik tanımında farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Bu daha çok Avrupa'nın 'öteki'ne yaklaşımında geçerlidir. Kendisinden farklı olduğunu göstermek için, 'öteki'nin kimlik farklılıklarını ortaya çıkarıyor; bunları araştırıyor; tartışıyor ve insanlığı bu farklılıklara göre sınıflandırıyor. Bunu, farklı toplumlara kolektif haklar tanımak için yapmıyor. Kendisinden olanları üstün görmek gibi 'etnosantrik' bir özelliği var. Türk-Anadolu kültürel geleneğinde de farklar inkar edilmiyor. Ama bu farklılıklar toplum hayatında merkezi öneme sahip değillerdir. Belki bir Orta Asya, belki de İslam'ın 'millet' geleneği, bizden olmayan Batı'daki gibi aşağılamaya imkan vermemiştir. Ümmet ise etnik ayrıma dayalı hiyerarşiye zaten karşı bir kavramdır. Bu nedenlerle, biz farklı kimlikleri tanıyoruz, ama kimliği farka dayamıyoruz. Sürekli farklılığını vurgulayıp kimlik arayışı içinde olmak zaten marazi bir durum değil midir? En basitinden kimliğin oluşmadığını göstermektedir. 'Öteki' ile ilişkilerin ne kadar rahatsız edici olduğunu biliyoruz. Toplumlar içinde öyle... Belki de bu nedenle tüm farklarımıza rağmen biz AB içine girmek isterken, farka dayalı kimlik kavramını benimsemeyen AB'de bizim katılmamıza karşı olan önemli bir kesim var.

SONUÇ

Ortak bir Avrupa kimliğinin inşa edilmesindeki en büyük engel resmi bir ortak 'Avrupa' tanımının olmamasıdır. Nitekim, tarih boyunca da net bir Avrupa kimliği olmamış, daha çok elitler tarafından ortaya atılan söylemlerden ileri geçememiştir. AB entegrasyon teorilerinden ve özellikle Fransa, Almanya gibi iki başat ülkenin savunduğu federal bir AB sürecinin en önemli parçası ortak Avrupa kimliğidir. Eyaletler üstü ortak Amerikan kimliğine benzer bu ortak Avrupalı kimlik inşa çalışması AB'nin stratejik hedeflerinden birisidir. Ortak AB hedeflerinin olması da ortak Avrupa kimliğinin olmasına bağlıdır.

Avrupalılar ortak kimliğin, Yunan, Roma, Hristiyanlık ve Aydınlanma mirası üzerinde inşa edilebileceğini düşünmektedirler. Bu büyük ölçüde makul bir zemindir. Ortak Avrupa kimliğini bu zemin üzerinde inşa ederek, Avrupalıların ortak menfaat ve ortak tehditlerini oluşturmak hiç de kolay olmayacaktır. Ve uzun sü-

⁴⁷ Dülger; *op. Cit.*, s. 29

⁴⁸ www.hyd.org.tr/tr/bulten. asp?bulten_id=14&yazi_id=40 - 24k, 3 Mart 2005

⁴⁹ www.hyd.org.tr/tr/bulten. asp?bulten_id=14&yazi_id=40 - 24k

⁵⁰ Dülger, *op.cit.*, s. 19

recektir. Son 1000 seneden bu yana Avrupalıların ne olduklarını değil ama ne olmadıklarını tanımlamada kullandıkları 'öteki' olan Türklerin AB tam üyesi olması ise ortak bir Avrupa kimliği oluşmasını engelleyeceği için federal Avrupa projesinin de sonu olacaktır.⁵¹

Hemen hemen bu konu ile ilgili eserleri ortaya koyanların üzerinde neredeyse ittifak ettikleri bir sonuç olarak Türkler tarih boyunca Avrupa için bir 'öteki' olarak algılanmışlardır. Bu noktada sorulması gereken soru tarihten beri karşılıklı ötekiler olarak yaşaya gelen iki tarafın bundan sonra birbirlerini hangi etiketlerle isimlendireceğidir. Türkiye'nin AB'ye adaylığından önce Avrupa'nın kendi kimliği üzerinde bir uzlaşmaya varması gerekmektedir. Türkiye'nin yakın bir gelecekte AB üyeliği hedefine ulaşamayacağı neredeyse kesindir. Ancak AB adayı bir Türkiye için Avrupa kavramının içeriği artık değişmiştir. Bu AB içinde geçerlidir. Her şeyden önce Türk kimliği ile Avrupa kimliği etkileşiminde baskın olacak unsurun kültürel mi yoksa politik mi olacağı hususu ortaya çıkarılmalıdır. Kültürel unsur tarihi boyunca Avrupa kimliği yaratılmada etkili olmuştur, ama AB dünya siyasetinde etkin bir rol oynamak istiyorsa Türkiye'yi üyeliğe almak zorundadır. Bu da kültürel unsuru bastırıp politik unsuru ön plana çıkararak olacaktır. AB'nin 'çeşitlilik' söylemi 'çok kültürlülük' olarak tanımlanmadıkça, Türkiye'ye karşı politikasının değişmesi beklenmemelidir. Taa ki, Türkiye'yi içine almasını gerektirecek bir konjoktürel baskı belirene kadar...

Türk toplumunun hala yarıya yakını kırsal kesimde yaşamaktadır, Türklerin azımsanmayacak bir kısmının hala "Avrupa değerlerini" benimsemekte güçlü çektikleri dikkate alındığında, daha çok zaman geçmesi gerektiği açıktır. Avrupalı ile ortak bir kamusal alanı paylaşacağından, Türk insanının, insan hakları, adalete saygı, düşünce özgürlüğü, çevrenin korunması, şehir yaşamının kurallarına uyum gibi ilke ve değerleri benimsemesi gerekmektedir. Nitekim, Avrupa kimliği savunan Avrupalıların da, Türkiye'nin AB'ne katılımı konusunda hala çekincelere sahip olmalarının önemli sebeplerinden biri de bu gözükmektedir. Avrupa Birliği, her ne kadar 'değerler' üzerine kurulmuşsa da, nihayetinde, Orta-Doğu ve Asya dışında farklı bir etnik ve kültürel yapıdır.

Türkiye'nin toplumsal, iktisadi ve siyasi örgütlenmesini tamamlamak için zamana ihtiyacı vardır. Kültürel istikrarsızlığa daha fazla uğramadan kültürümüzün kendi evrimini yaşayarak yeni sentezine ulaşabilmesi için tepeden inme ve dışardan yönlendirmelerin etkisini azaltmak gerekmektedir. AB ülkelerinin de çok kültürlülüğe geçiş konusunda zamana ihtiyaçları vardır. Değil çok kültürlülük fikri, aynı 'değerleri' paylaşan toplumlar olarak zaman zaman kendi 'çeşitlilik'lerinden bile ürkmektedirler. Kimlik bilincinin tam oturduğu ve bunu irfan yoluyla gelecek nesillere aktarıldığı bir

ortamda çok kültürlülük ve çeşitlilik tehlike oluşturmaz. Hem küreselleşmeyi savunmak hem de kültürel bloklaşmadan taraf olmak AB ve Türkiye için de çelişki olur.

Avrupa bir Hıristiyan kulübü müdür? AB üyesi ülkeler Avrupa Anayasası'nın laik mahiyetini tartışa dursunlar, sonuçta söz konusu olan kıtanın gerçekten ne kadar laik olup olmayacağını belirleyecek entelektüel ve yasal tartışmalar değil, Türkiye'nin üye olup olmayacağını belirleyecek müzakerelerdir. Aynı kimlik sorununun aynadaki yansıması, çok kültürlülüktür. Avrupalılar, aralarında yaşayan on beş milyon Müslüman'dan ve üç milyon Türk'ten dolayı hali hazırda çok kültürlü bir yapıya sahip olduklarını düşünebilirler. Oysa, Avrupa ancak büyük bir Müslüman ülke AB'ye katıldığı takdirde resmen çok kültürlü olacaktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin üyeliği, Avrupa'nın gerçekten laik ve çok kültürlü bir kimlik taşıyıp taşımadığının mihenk taşı olabilir. Türkiye'nin AB'ye alınması AB'nin kültürel olarak güçlü ve özgüvenli olup olmadığının göstergesi olacaktır.

AB geçmişin bu yükünden kurtulmadığı sürece yeni ve daha güçlü bir Avrupa olamaz. Haçlı Seferleri'nden ve dini bağnazlıktan sekülerleşme ile kurtulan, monarşiden halk hareketleri ile sıyrılan, Faşizm ve Nazizm felaketinden büyük bir savaşla kurtulabilen Avrupa, tohumları atılmak istenen medeniyetler çatışmasından yüzyıllarca 'öteki' saydığı gücü kucaklayarak kurtulabilir.⁵²

Türkiye gelecekte AB içinde yer alabilir ya da almaz, ama mutlaka "Avrupalı" bir İslam ülkesi olacaktır. Unutmayalım ki; 'çok kültürlülük' ve 'çeşitlilik' AB için bir gelecek projesi olabilir ama Türkiye için geçmişin birikimidir.

KAYNAKÇA

- ADANIR Oğuz; *"Doğu Batı"*, Mayıs, Haziran, Temmuz 2003, sayı:23
- BAINBRIDGE T.; *"The Penguin Companion to European Union"*, Penguin Books, 1998
- BOURDIEU Pierre, *"The Field of Cultural Production"* Cambridge: Polity, 1993
- CONNOLLY William E.; *Kimlik ve Farklılık*, Ferma Lekesizalın (çev.) Ayrıntı Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 1995
- CORNELL Eric, *"Müslümanların Kutsal Roma İmparatorluğu"*, Avrasya Etüdlere, C. 2, No.4, 1995-1996
- ÇELEBİ Nilgün, *"Kimlik ve Din"*, Türkdoğan(ed.), Timaş Yayınları, İstanbul, 1997

⁵¹ Ümit Özdağ, *"Türkiye AB'yi Süper Güç Yapacak?"*, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/01/05/yazarlar/yazarlar325.html>, 4 Mart 2005

⁵² Laçiner, *op. cit.*, s. 23

- ÇÖKER Christoper , *“Twilight of the West”*, Boulder, Westview Press, Colorado, 1998
- DELANTY G.; *“Investing Europe: Idea, Identity, Reality”*, Macmillian Press, 1995
- DÖNMEZER Sulhi, *Toplumbilim*”, Beta Yay., İstanbul, 1994
- DÜLGER İlhan; *“Sosyo-Kültürel Yapı Farklılıkları Açısından Türkiye'nin AB Konusundaki Harekat Alanı”*, ATAUM, Ankara, Kasım-2000, s. 17-18
- ERDENİR F.H Burak, *“Avrupa Kimliği: Pan-Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe”*, Doktora tezi, Prof. Dr. Taner Timur(tez danışmanı), Ankara, 2003
- GUIBERNAU Montserrat, *“Milliyetçilikler”*, (Çev. Neşe N. Domaniç), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1996
- GÜNEY Çetin; *“Avrupa Kültürüyle AB idealinin İmkansız Birlikteliği”*, http://www.avsam.org/analizler/analizler/23_analiz.htm
- GÜNGÖR Erol; *“Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik”*, Ötüken, İstanbul, 1992
- GÜVENÇ Bozkurt; *Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993
- HALL Stuart, *“The Local and Global: Globalization and Ethnicity”*, Anthony D. King(ed.), Culture, Globalization and The World System, New York, Macmillian
- KAYA Bilent, *“Avrupa Entegrasyon Modelleri”*, Birikim, No. 128, Aralık 1999
- KONGAR Emre; *“Türkiye'nin Kültürel Öz-Anlayışı: Avrupa Birliği İçin Bir Zenginlik”*, [www.kongar.org/makaleler/ Turkiye_nin_Kulturule_Oz-Anlayisi.php](http://www.kongar.org/makaleler/Turkiye_nin_Kulturule_Oz-Anlayisi.php) - 16k, 2 Mart 2005
- LAÇİNER Sedat-ÖZCAN Mehmet-BAL İhsan *“Türkiyeli Avrupa”*, Hayat yayınları, İstanbul, 2004
- MİLLER David, *“Citizenship and National Identity”*, Cambridge Polity, 2000
- MORİN Edgar; *“Avrupa'yı Düşünmek “*, AFA yayınları, 1988
- NEUMANN Iver B., *“Avrupa Kimliği, AB Genişlemesi ve Entegrasyon/Dışlama Bağintısı”*, Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel, C. 5, sayı.4, Kış 1999
- ORTAYLI İlber; *“Avrupa Siyasi Birliği ve Avrupalılar”*, Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye Semineri (23-27 Mart 1998), T.C Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 1999
- Ümit Özdağ, *“Türkiye AB'yi Süper Güç Yapacak?”*, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/01/05/yazarlar/yazarlar325.html>, 4 Mart 2005
- ÖZKIRIMLI Umut, *Milliyetçilik Kuramları: “Eleştirel Bir Bakış”*, Sarmal Yayınevi, 1999
- SCHÖPFLİN George, *“Nations, Identity, Power”*, Hurst and Company, London, 2000
- SMITH A., *“National Identity and the Idea of European Unity”*, International Affairs, Vol. 68, No: 1
- SPOHN Marget; *“Her Şet Türk İşi”*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996
- TACAR Pulat, *“Kültürel Haklar”*, Gündoğan Yayınları, Ankara,1996.
- TEKELİ İlhan Tekeli-İLKİN Selim; *“Türkiye Ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devletini Aşma Çabasında ki Avrupa'nın Türkiye'ye Yaklaşımı”*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993
- YURDUSEV A. Nuri; *“Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği”*, Türkiye ve Avrupa, Atilla Eralp(der.), İmge Kitabevi, 1. Basım, Ankara, 1997
- [www.metu.edu.tr/home/wwwstrat/gruplar/ yazarlar/arastirmalar/nihatkarademir8.htm](http://www.metu.edu.tr/home/wwwstrat/gruplar/yazarlar/arastirmalar/nihatkarademir8.htm) - 31k, 24 Şubat 2005
- [www.hyd.org.tr/tr/bulten. asp?bulten_id=14&yazi_id=40](http://www.hyd.org.tr/tr/bulten.asp?bulten_id=14&yazi_id=40) - 24k, 3 Mart 2005